

Els reptes i canvis nous
en l'orientació per als
joves de les Balears en
temps de coronavirus

LOLA ÁLVAREZ DÍAZ
MIQUEL AMORÓS PUIG
FRANCESCA MARIA MOLINOS HOMAR
MARGALIDA PAYERAS LLODRÀ

Lola Álvarez Díaz

Professora de secundària en comissió de serveis en el Programa d'Orientació i Transició a la Universitat (PortUIB), lola.alvarez@uib.cat

Miquel Amorós Puig

Coordinador tècnic del Programa d'Orientació i Transició a la Universitat (PortUIB), miquel.amoros@uib.es

Francesca Maria Molinos Homar

Professora associada de la UIB i professora de secundària en comissió de serveis en el Programa d'Orientació i Transició a la Universitat (PortUIB), francesca.molinos@uib.es

Margalida Payeras Llodrà

Professora titular d'universitat, Departament d'Economia Aplicada de la UIB, directora acadèmica del Programa d'Orientació i Transició a la Universitat (PortUIB), marga.payeras@uib.es

Resum

A les Illes Balears, les dades sobre l'abandonament escolar prematur i dels estudis universitaris durant el primer any, publicades abans de la pandèmia generada pel coronavirus, no eren encoratjadores i ja posaven de manifest la necessitat de reflexionar sobre la importància de l'orientació professional adreçada al jovent com a element estratègic. En aquest context, consideram que una manera de redreçar aquesta realitat és bastir un sistema d'orientació acadèmica i professional correcte, que no es limiti a informar sobre els itineraris professionals o formatius. Així, seria adequat que s'assentàs sobre la vocació, la formació i la professió, el que podríem considerar com el triangle de l'elecció del futur formatiu: un veritable repte al qual s'enfronten els departaments d'orientació dels centres educatius de les Illes Balears.

La pandèmia covid-19 planteja previsiblement més reptes per a aquests professionals. Presentam aquest estudi amb l'objectiu de saber com convindria que fos l'orientació acadèmica i professional que haurien de rebre els joves en el moment de triar el futur formatiu i saber com aquesta orientació s'ha vist alterada per la irrupció de la pandèmia.

Paraules clau

Educació / Orientació / Acadèmica / Professional / Covid-19 / Balears.

Resumen

En las Illes Balears los datos sobre el abandono escolar prematuro y del abandono de los estudios universitarios durante el primer año, publicadas antes de la pandemia generada por el coronavirus, no eran alentadoras y ya ponían de manifiesto la necesidad de reflexionar sobre la importancia de la orientación académica y profesional dirigida a los jóvenes como elemento estratégico. En este contexto, consideramos que una forma de reconducir esta realidad es configurar un sistema de orientación profesional académica correcto, que no se limite a informar sobre los itinerarios profesionales o formativos. Por lo tanto, lo adecuado sería que se asiente en la vocación, la formación y la profesión, lo que podríamos considerar como el triángulo de la elección del futuro formativo: un verdadero reto al que se enfrentan los departamentos de Orientación los centros educativos de las Illes Balears.

La pandemia covid-19 plantea previsiblemente más retos para estos profesionales. Presentamos este estudio con el objetivo de conocer cómo debería ser la orientación académica y profesional que deberían recibir los jóvenes en el momento de elegir su futuro formativo y como ésta se ha visto alterada por la irrupción de la pandemia.

Palabras clave

Educación / Orientación / Académica / Profesional / Covid-19 / Baleares.

1. Contextualització i fonamentació teòrica

En una societat de cada dia més globalitzada i complexa com és l'actual i davant les transformacions contínues dels sectors econòmics, l'orientació acadèmica i professional té un paper fonamental. Aquesta orientació ha de tenir per objectiu facilitar que tot l'alumnat aconseguixi ésser autònom en les seves decisions i tingui els recursos necessaris per assolir-ne l'èxit, que, al final, reportarà en tota la nostra societat. En altres paraules, la nostra societat necessita disposar d'un sistema d'orientació acadèmica i professional que garanteixi als joves l'elecció adient dels seus itineraris formatius i professionals.

Tan important és aquesta orientació que, en el marc europeu, es considera un bé públic d'accés universal, com recull la Carta Social d'Europa de l'any 1961 (i en les revisions posteriors), quan indicava que «tothom té dret a disposar de mitjans apropiats d'orientació professional que l'ajudin a triar una professió d'acord amb les seves aptituds personals i interessos». Aquesta idea d'orientació ha estat concretada posteriorment pel Consell Europeu de Ministres (2008) en considerar que «[...]és un procés continu que permet els ciutadans, a qualsevol edat i durant tota la vida, determinar les seves capacitats, competències i els seus interessos; prendre decisions en matèria d'educació, de formació i de treball, i gestionar el recorregut de la seva vida personal respecte de l'educació i la formació, en el treball i en altres àmbits en què sigui possible adquirir o aplicar aquestes capacitats i competències». Aquesta orientació,

segons va reconèixer el Consell de la Unió Europea (2011), és molt important, no tan sols per a l'individu, sinó també per al conjunt de la societat, perquè contribueix a prevenir, detectar i reduir l'abandonament escolar i la desocupació, fomenta la participació de la població en processos de formació, qualificació i actualització professional per a l'aprenentatge durant tota la vida, i en millora, així, l'ocupabilitat actual i futura. Els beneficis d'una orientació acadèmica i professional ben fonamentada i de qualitat superen tot això. Ho recull l'«Investing in career guidance» (2019), manifest signat per la UNESCO, la Comissió Europea, l'OCDE, l'OIT, la Fundació Europea per a la Formació i el CEDEFOP, que reconeixen que una orientació professional eficaç ajuda les persones a assolir el seu potencial, que les economies puguin ser més eficients i les societats, més justes.

Segons les dades publicades recentment, en l'àmbit educatiu, les Illes Balears mostren mancances serioses, a pesar que els darrers anys n'hi ha algunes que han millorat notablement, entre les quals cal esmentar:

- Un nombre elevat d'alumnes abandonen prematurament l'educació. El 2020, a les Illes Balears, el percentatge d'estudiants de 18 a 24 anys que no havien completat la segona etapa d'educació secundària (FP de grau mitjà, bàsica o batxillerat) i que no seguien cap tipus de formació va ser del 21,3 per cent, xifra que situa les Illes Balears com la quarta comunitat autònoma espanyola amb l'índex d'abandonament escolar més

elevat, tot i el descens respecte del 24,2 per cent de l'any anterior. Aquestes xifres estan enfora de l'objectiu marcat per l'Estratègia Europa 2020, que establia reduir l'abandonament escolar prematur per sota del 10 per cent a la Unió Europea i del 15 per cent a Espanya.

- Una taxa d'abandonament dels estudis universitaris molt elevada. Un 24,8 per cent dels estudiants universitaris abandona el grau el primer any i un 11,5 per cent canvia d'estudis de grau en el primer any, segons dades del Ministeri de Ciència, Innovació i Universitats, 2020.

Aquestes xifres es reflecteixen en el mercat laboral. Així, doncs, podem destacar que a les Illes Balears hi ha:

- Un percentatge de desocupació d'un 25,75 per cent entre les persones de 16 a 24 anys, que equival a 11.000 joves que no tenen feina, d'acord amb les dades publicades per l'IBESTAT el darrer trimestre de 2019 (ens fixam en aquest any perquè la pandèmia ha distorsionat aquesta realitat).
- Un mercat de treball amb un biaix de gènere clar: les dones, encara que estan més preparades i qualificades que els homes, tenen un nivell retributiu i una qualitat de l'ocupació més baixos, segons les dades de l'INE referides a l'any 2020 (la bretxa salarial és que el sou que cobren les dones a les Illes Balears equival al 88 per cent del dels homes).

Aquestes dades són preocupants i afecten tant l'individu com el conjunt de la societat. Les conseqüències poden ser, entre d'altres, un mercat de treball que estigui en mans poc qualificades, desocupació, dificultats per accedir a mercats de treball, autoestima baixa, benestar emocional i psicològic pobre (Arhambault *et al.*, 2009; Cedefop, 2016; D'Angelo i Kaye, 2018) i, com reconeix la Comissió Europea (2019), societats menys equitatives. Des del punt de vista econòmic, també té un impacte destacat. Així, segons l'informe prospectiu publicat recentment, «Espanya 2050» (Oficina Nacional de Prospectiva i Estratègia del Govern d'Espanya, 2021), només que es reduís l'abandonament escolar primerenc i que passàs del percentatge estatal actual del 17 per cent al 3 per cent, les xifres de desocupació podrien abaixar 1,4 i 1,9 punts, i la productivitat de la feina podria augmentar entre un 7,7 i un 11,1 per cent. Aquesta requalificació de la població dels principals països europeus podria afegir dues dècimes anuals al PIB. Pel que fa a l'abandonament universitari, un informe recent de la CRUE (2020) quantifica el cost al voltant dels 399,1 milions d'euros.

Els percentatges elevats d'abandonament escolar prematur i universitari i el canvi d'estudis universitaris no responen a un sol factor, sinó a la concurrència de causes heterogènies relacionades entre si. Però hi ha molts experts i institucions (com la Fundació Bertelsmann) que estan convençuts que el desconeixement de l'alumnat respecte de les possibilitats que ofereix el mercat laboral i de les seves capacitats i vocacions té un paper de-

terminant en els percentatges elevats d'abandonament prematur del sistema educatiu, d'abandonament dels estudis superiors, de desocupació juvenil i de sobrequalificació, que caracteritzen la nostra realitat educativa i social.

L'orientació acadèmica i professional al nostre país és considerada un element important del sistema educatiu, des que s'aprovà la Llei general d'educació el 1970. Aleshores, es reduïa a una simple declaració d'intencions, i no va ser fins a la dècada dels vuitanta del segle XX quan es varen crear els primers equips o serveis d'orientació escolar i vocacional, coneguts com a SOEV, i equips multiprofessionals. La LOGSE de 1990 va introduir l'orientació educativa i professional, que va tornar a ser recollida per la LOE de 2006, la LOMCE de 2013 i que la LOMLOE de 2020, aprovada recentment, i que torna a considerar-se peça clau del nostre sistema educatiu.

La darrera legislació educativa, la LOMLOE, Llei orgànica de modificació de la LOE (Llei orgànica d'educació), recull en articles varis l'orientació educativa i intenta potenciar-la (Educaweb).

A pesar que actualment hi ha la idea que l'orientació acadèmica i professional requereix una intensificació i coordinació entre els agents implicats (orientadors, equips directius i claustre de professorat dels centres educatius, altres institucions, empreses, famílies...). Malgrat això, la realitat (Oliveras *et al.* (2018). *L'orientació, un repte de país. Reptes de l'educació. Anuari 2018*. Fundació Jaume Bofill) palesa que «aquesta tasca l'assumei-

xen bàsicament els tutors i tutores i el professorat, sense una formació específica, sense una dedicació horària determinada ni una presència específica en el currículum. La figura de l'orientador es dilueix en tasques d'atenció a l'alumnat amb dificultats d'aprenentatge i de suport als docents». Cal que ens demanem quina és la situació i com la covid-19 pot haver afectat aquesta tasca tan important per al futur dels joves de les Illes Balears. Amb aquesta finalitat feim aquest treball. Per poder respondre aquestes qüestions, en l'apartat següent exposam la metodologia que hem emprat per fer l'anàlisi. En el tercer apartat, presentam els resultats principals de l'estudi i, finalment, al darrer, les conclusions principals i un seguit de reflexions i recomanacions sobre el repte al qual s'enfronta la tasca de l'orientació acadèmica i professional en els centres educatius de les Illes Balears.

2. Objectius i metodologia

Amb l'objectiu de saber de quina manera ha afectat la pandèmia de la covid-19 la tasca d'orientació acadèmica i professional que duen a terme els departaments d'orientació dels centres educatius de les Illes Balears, dissenyarem un preqüestionari que remetem per correu electrònic inicialment a deu orientadors d'alguns centres educatius de les Illes Balears. Posteriorment, amb les seves aportacions, crearem el qüestionari definitiu, que trametem per correu electrònic a tots els equips d'orientació dels centres educatius de les Illes Balears, tant públics com concertats i privats, el mes de maig de 2021.

La versió definitiva del qüestionari constava de cent preguntes tancades (de resposta múltiple o d'escala de tipus Likert) i d'altres d'obertes, i les agruparem en onze blocs:

Bloc 1. Dades referides al centre educatiu (quatre preguntes)

Bloc 2. Dades dels membres que integren el Departament d'Orientació (d'ara endavant DO) del centre (quatre preguntes)

Bloc 3. Activitats desenvolupades pel DO (tretze preguntes)

Els blocs següents eren de preguntes que únicament es referien a tasques d'orientació acadèmica i professional (orientació de caire vocacional).

Bloc 4. Model d'orientació acadèmica i professional del centre (vuit preguntes)

Bloc 5. Valoració de la implicació de l'equip directiu i del claustre amb l'orientació acadèmica i professional (set preguntes)

Bloc 6. El paper de la família en l'orientació acadèmica i professional (deu preguntes)

Bloc 7. El paper dels professors tutors en l'orientació acadèmica i professional (deu preguntes)

Bloc 8. El paper de les empreses en l'orientació acadèmica i professional (set preguntes)

Bloc 9. Informació sobre futurs camins educatius i acadèmics per als estudiants (deu preguntes)

Bloc 10. Valoració dels recursos que el DO té a l'abast en relació amb la seva tasca d'orientació acadèmica i professional (denou preguntes)

Bloc 11. Valoració sobre com la covid-19 ha afectat la tasca com a orientadors acadèmics i professionals (vuit preguntes)

Quan haguérem arreglat els qüestionaris emplenats, en buidarem les dades, les verificarem i depurarem per poder fer-ne l'anàlisi estadística i obtenir els resultats que presentam en l'apartat següent.

Taula 1. Representativitat de la mostra
Font: Elaboració pròpia

	Mallorca	Menorca	Eivissa - Formentera
Grau de representativitat de la mostra per illes	43,4 %	33 %	35 %
	IES	Centres concertats o privats	
Grau de representativitat de la mostra per tipologia de centre	43 %	35 %	

Volem destacar que el percentatge de resposta de l'enquesta va ser del 41 per cent, dada que ens permet considerar que és una mostra suficientment àmplia per aportar credibilitat als resultats de l'estudi.

3. Anàlisi de dades: resultats

A Espanya, a partir de la LOGSE de 1990, es crearen els DO als instituts i centres educatius de secundària. D'aleshores ençà, la legislació posterior ha donat més protagonisme a una de les tasques encomanades a aquesta estructura organitzativa dels centres, com és l'orientació acadèmica i professional. No obstant això, hi ha autors (Oliveras, M. *et al.*, 2019) que afirmen que «aquesta tasca l'assumeixen bàsicament els tutors/es i el professorat, sense una formació específica, sense una dedicació horària determinada ni una presència específica en el currículum. La figura de l'orientador es dilueix en tasques d'atenció a l'alumnat amb dificultats d'aprenentatge i de suport als docents» i defensen que cal intensificar i coordinar l'orientació acadèmica i professional als centres educatius. Aquesta necessitat és bàsica per fer una diagnosi de com la pandèmia pot haver afectat la tasca d'orientació acadèmica i professional als centres educatius de les Illes Balears i que, d'acord amb la normativa, recau fonamentalment en els DO, encara que la legislació explícita que és una tasca de tot el professorat.

Els resultats principals de l'anàlisi de l'enquesta permeten extreure un seguit de conclusions que podem considerar preliminars, ja que només recull la percepció d'un col·lectiu implicat directament en l'orientació acadèmica i professional, com són els DO. Seria convenient que en un futur aquest estudi fos complementat amb la visió d'altres agents dels centres educatius que tenen també responsabilitat en l'orientació acadèmica i professional, com són els equips de direcció, tutors

i professorat, així com també amb la dels destinataris principals d'aquesta tasca, que són l'alumnat i les famílies. Fins i tot, aquest treball també s'hauria de complementar amb la visió del món empresarial i amb la d'altres institucions, com són els orientadors dels serveis d'ocupació.

Pel que fa a la composició del DO, una de les característiques principals és que, a les Illes Balears, els professionals que els integren són molt diversos: un 20,35 per cent de la mostra és professorat de l'especialitat d'orientació educativa i és el que principalment coordina i dinamitza l'orientació acadèmica i professional al centre; la resta són especialistes específics per a l'orientació i l'atenció educativa (mestre/a de l'especialitat de suport educatiu, audició i llenguatge (AL), professorat de pedagogia terapèutica (PT), professorat de l'àmbit científic i tecnològic (CT), professorat tècnic de l'àrea pràctica (P), professorat tècnic de serveis a la comunitat, auxiliar tècnic educatiu o fisioterapeuta). D'acord amb l'anàlisi, la ràtio d'atenció que han de cobrir els orientadors educatius és de 454 alumnes cada un, molt enfora de la quantitat que recomana l'Associació Americana d'Orientadors Escolars (que és de 250) en l'informe «Comprehensive School Counseling Programs», però millor que la de fa tretze anys, que era de 557 alumnes per especialista en orientació educativa (Bauzá, A., 2007).

D'acord amb les dades, el que és més habitual és que la tasca que desenvolupa el DO al centre educatiu sigui molt diversa. Així, dedica un 28 per cent del temps al pla d'orientació acadèmica i professional, i la resta del

temps és per donar suport al procés d'ensenyament i aprenentatge (36 per cent), al pla d'acció tutorial (27 per cent) i a altres qüestions com: problemes de tipus emocional, ansietat, etc. (29 per cent). Aquestes dades posen de manifest el fenomen, que ja descriueren autors com Sánchez i García (2005), d'hiperresponsabilització que assumeixen els orientadors als centres educatius.

Les dades de l'estudi posen de manifest que les famílies i els tutors de l'alumnat de FPB, FP i, especialment, de batxillerat recorren al DO per temes vinculats principalment a l'orientació del futur acadèmic i professional. Per part seva, les famílies i els tutors d'alumnes d'ESO acudeixen al DO, sobretot per resoldre problemes d'ensenyament i aprenentatge, i després, pels vinculats a l'orientació acadèmica i professional.

El motiu principal pel qual l'alumnat dels diferents nivells educatius acudeix al DO del centre és per rebre suport a l'hora de prendre decisions sobre el seu futur acadèmic i professional, especialment a quart d'ESO i durant el batxillerat.

Aquest assessorament relatiu a l'orientació sobre el futur acadèmic i professional sol concentrar-se, per part de tots els agents implicats, principalment al darrer curs d'ensenyament obligatori (quart d'ESO), a segon de batxillerat o en acabar els estudis d'FP. Veim, doncs, que mostren més preocupació respecte d'aquests temes en el moment de la transició a una altra possible fase formativa.

Així, l'anàlisi indica que el procés d'orientació acadèmica i professional, encara que seria aconsellable que es

pogués fer de manera gradual al llarg de tot el procés educatiu, es duu a terme en el moment en què hi ha la necessitat imminent de prendre decisions sobre els itineraris acadèmics que s'han de triar.

Respecte del model d'orientació acadèmica i professional que hi ha implementat als centres educatius, les dades constaten que, en quasi tots, aquesta orientació és un element clau del projecte educatiu. Cal destacar, això no obstant, que un 11,8 per cent dels enquestats sembla que no ho considera gaire rellevant.

Si bé les dades conclouen que la majoria dels DO dels centres tenen una intenció clara d'implicar-se en la tasca d'orientació acadèmica i professional, sembla que en alguns casos és més una intenció que altra cosa. Així, un nombre significatiu de DO de la mostra (un 15,7 per cent) no disposa d'un document que reculli un model de qualitat, i un altre percentatge elevat (32,8 per cent) reconeix que no el documenta mai o quasi mai de manera sistemàtica. Solament un 19,1 per cent assenjala que sempre comprova la consecució dels objectius plantejats per a aquesta tasca d'orientació i que disposa d'un procés de millora contínua en aquest àmbit. Finalment, un 20,1 per cent manifesta que mai no ho ha fet.

És important no solament que el DO faci una tasca d'orientació acadèmica i professional, sinó que també hi hagi canals de comunicació amb els agents que poden estar-hi implicats. L'anàlisi de les respostes ens permet confirmar que, en general, hi ha establerts sistemes de comunicació en els temes referits a l'orientació aca-

dèmica i professional, tant de manera interna com externa. Malauradament, un 7 per cent dels centres reconeixen que no disposen d'aquests canals de comunicació interna, i un 14,9 per cent no en té de comunicació externa.

La comunicació externa sol ser fonamentalment amb l'alumnat i famílies, i molts pocs centres ho fan amb l'AMIPA. Els centres que ofereixen estudis d'FP són els que mantenen, principalment, vincles de comunicació amb les empreses (és lògic, tenint en compte que l'alumnat ha de fer pràctiques).

A pesar que existeixen vincles de comunicació, hem de dir que hi ha relativament pocs centres educatius (un de cada quatre dels enquestats) que tenen en el web un espai específic on els estudiants i les famílies puguin consultar informació sobre els perfils professionals i les tendències del mercat laboral vinculada als estudis d'FP o als universitaris.

Els enquestats consideren que, en general, la direcció del centre s'implica tant en la planificació com en l'execució de les tasques d'orientació acadèmica i professional que duu a terme el DO. Tan sols un 7,3 per cent dels enquestats destaca que la direcció no s'implica gens ni mica en aquesta actuació.

És motiu de reflexió el nombre elevat de centres enquestats que manifesten que el claustre del centre s'implica poc en les tasques d'orientació acadèmica i professional. Així, les dades posen de manifest que el 61,7 per cent dels centres enquestats mai o pràcticament mai no crea una comissió de treball d'orientació que inclogui almenys un responsable de la direcció (per

exemple, el cap d'estudis), un orientador i un professor d'assignatura. En aquest sentit, un 44,1 per cent destaca que mai o pràcticament mai el claustre s'implica en l'orientació acadèmica i professional.

Pel que fa al paper dels professors tutors en l'orientació acadèmica i professional, la majoria dels centres enquestats destaquen el paper positiu que exerceix en el seu rol com a «aliat de l'orientació» i destaca que influeix en les eleccions futures dels joves. També hem de destacar que un 32,7 per cent de la mostra manifesta tot el contrari, quan contesta que mai o pràcticament mai no hi ha col·laboració articulada entre el DO del centre i el professorat en aquesta funció tan important que és l'orientació. Així mateix, un 41,8 per cent dels DO enquestats no veu mai o pràcticament mai el docent com un referent per als joves en el moment en què han de decidir sobre el seu futur acadèmic i professional.

Una possible via per intentar reforçar aquest vincle entre professorat i DO podria ser compartir trobades i/o que el DO preparàs material adient. En aquesta línia treballen un 47 per cent dels DO enquestats, que confirmen que preparen tallers, xerrades o material sobre competències i vocacions professionals. Cal esmentar, però, que són més els DO (el 53 per cent restant dels enquestats) que reconeixen que no fan aquesta tasca.

Avui en dia, hem de considerar el procés d'orientació acadèmica i professional no tan sols com un sistema per informar l'alumnat sobre itineraris acadèmics, sinó que també és imprescindible aconsellar-lo i formar-lo en competències que seran determi-

nants per al seu futur. Destacam que tots els centres organitzen activitats vinculades a autoconeixement a través de tests. En canvi, només aproximadament la meitat fa tallers d'entrenament de les competències i el 67,9 per cent en fa d'entrenament per prendre decisions. Sens dubte, hi ha unes competències que són transversals i necessàries, independent de quina sigui la tria formativa futura, com són els idiomes i els coneixements sobre el món econòmic i laboral. La percepció que es deriva de l'anàlisi de les dades aportades pels DO enquestats indica que es podrien esforçar més en aquest aspecte. Així, un 36,7 per cent indica que mai o pràcticament mai no destaquen a les aules la importància d'aprendre idiomes com a element rellevant en la inserció professional, i un 23,5 per cent considera que no es fa pràcticament mai. On es detecta una clara mancança és en el desenvolupament d'activitats específiques per potenciar les àrees de coneixement STEAM (de l'anglès *Science, Technology, Engineering, Arts, Mathematics*) entre els joves. Així, només un 10,1 per cent dels enquestats afirma que les han desenvolupades de manera assídua, mentre el 64,7 per cent confirma que no les han implementades mai, o, en tot cas, ho han fet de manera molt esporàdica. Cal apuntar que no solament es tracta d'habilitats necessàries per a aquelles persones que vulguin fer una carrera tècnica, sinó que són competències que es poden aplicar en qualsevol àmbit i que ajuden a desenvolupar altres habilitats tan importants com la creativitat, la innovació, la lògica i la capacitat de resoldre problemes, per posar-ne alguns exemples.

La literatura especialitzada considera imprescindible que, encara que l'orientació acadèmica i professional recaigui principalment sobre el DO, hi hagi sinergies i col·laboracions amb tots els agents que conformen l'entorn en què es desenvolupen els joves, destinataris de tot el procés. Un paper important el tenen les famílies. Si bé es mostren bastant proactives a l'hora d'obtenir informació que facilita el DO, seria aconsellable que aquesta relació fos més estreta i que els parents més directes de l'alumnat participassin activament com a ponents en xerrades i/o tallers organitzats pels DO. En aquestes activitats, podrien explicar les seves experiències professionals i laborals a l'alumnat del centre, i així contribuirien que els joves poguessin descobrir la seva vocació professional. Això no obstant, hi ha pocs DO que recorren a aquest actiu per organitzar aquestes activitats. Tan sols un 4,4 per cent de la mostra diu que ho fa de manera habitual, i un 33,8 per cent, de manera esporàdica.

Juntament amb les famílies, les empreses poden tenir un cert protagonisme a l'hora d'orientar vocacionalment i professionalment els joves. Així, empresaris i treballadors de diverses empreses i sectors productius podrien donar a conèixer a l'alumnat del centre educatiu quines són les competències i habilitats més valorades en el món laboral, les sortides professionals de l'FP o les dels estudis universitaris, entre altres aspectes. Malauradament, i d'acord amb les dades aportades per l'enquesta, no sembla que aquesta sigui la realitat de tots els centres; així, d'una ban-

da, un 12,5 per cent dels enquestats manifesta que no organitza cap tipus d'activitat informativa en aquest sentit. D'altra banda, pareix ésser que, entre els que sí que organitzen aquestes xerrades, la visió del ventall de l'oferta formativa i les possibles sortides professionals no és completa, si tenim en compte que en aquestes xerrades l'alumnat rep informació facilitada només per alguns agents. Aquesta és la conclusió que extreim quan demanem a l'enquesta qui participa activament en les xerrades adreçades a l'alumnat. De manera majoritària, són els membres del DO (en el 90 per cent dels centres enquestats), els tutors (en el 75 per cent) i l'equip directiu (en el 60 per cent dels centres de la mostra), per part del centre educatiu, i, com a personal extern, destaca la presència de la UIB (en el 95 per cent). Hi ha alguns centres que conviden altres agents a participar-hi, com són exalumnes, professionals o membres del món empresarial (aquests participen principalment en xerrades adreçades a l'alumnat d'FP), responsables de la Conselleria per a temes que fan referència a FP, familiars d'alumnat que aporten la seva visió com a treballadors o professionals. Així doncs, podem concloure que, de manera generalitzada, l'alumnat, quan assisteix a aquestes xerrades, rep una informació que podria ser millorada. A més, aquestes xerrades només són adreçades, en pràcticament tots els centres, a l'alumnat del darrer curs d'ESO i de batxillerat, i no als altres cursos ni a les famílies.

Aquestes xerrades són complementades pels centres educatius amb visites a fora, que majoritàriament

són a la UIB (el 80 per cent dels DO enquestats organitzen aquestes visites), i en molts pocs casos (un 17,2 per cent) es fan visites a empreses o institucions (com ara hospitals, Cambra de Comerç...). La UIB, coneixedora de l'importància de l'orientació, disposa del PortUIB, l'objectiu del qual és, entre d'altres, promoure accions relacionades amb el suport a la informació i a l'orientació útils als estudiants de secundària i al seu professorat (orientadors, tutors, etc.), especialment els que poden facilitar el procés de transició a la Universitat. Les dades registrades per la institució constaten que pràcticament tots els centres educatius participen en algunes de les activitats que s'hi organitzen.

De fet, la tasca que fa la UIB per estar al costat dels orientadors és reconeguda positivament. Així, la UIB és la institució més ben valorada en l'enquesta per part dels DO, els quals li atorguen, sobre una puntuació màxima de 4, un valor de 3,5; mentre que valoren el suport rebut per part del claustre del professorat amb un 2,97; el de les famílies, amb un 2,67; el de l'Administració pública, amb un 2,02, i, en darrer lloc, donen una valoració mitjana d'1,92 al suport rebut per part del món empresarial, el qual es concentra fonamentalment en els centres educatius que imparteixen formació professional.

Lògicament, la tasca que duen a terme els DO en l'orientació acadèmica i professional pot ser condicionada, entre altres factors, pels recursos de què disposen. Un percentatge elevat dels enquestats constaten que els recursos sobretot humans (61,6 per cent), materials (56,6 per cent) i de

formació (43,3 per cent) són gairebé insuficients.

La pandèmia de la covid-19 ha condicionat canvis en el model educatiu en general i en el de la tasca d'orientació acadèmica i professional, en concret. L'enquesta permet evidenciar que els DO n'han resultat afectats. Així, el 71,87 per cent dels DO de la mostra manifesta que ha dedicat menys temps a l'orientació vocacional; el 90,6 per cent no ha pogut organitzar gairebé cap activitat (xerrades, tallers...). Així mateix, pareix que tant les famílies com l'alumnat han sol·licitat menys informació sobre el futur acadèmic i professional. Al voltant del 60-65 per cent dels DO enqüestats considera que no ha rebut cap o pràcticament cap demanda d'informació sobre l'orientació vocacional per part de les famílies i l'alumnat, respectivament. Els centres, això no obstant, consideren que el suport rebut de la UIB ha estat fonamental. La UIB ha pogut adaptar el seu Programa d'Orientació i Transició a la Universitat a la nova realitat i no s'ha aturat d'oferir actuacions per acostar la realitat dels itineraris formatius, no solament a l'alumnat de secundària i de batxillerat, sinó que també ha continuat programant xerrades i tallers per a l'alumnat que acaba l'etapa de primària. En aquest context, no és d'estranyar que hi hagi preocupació sobre com aquesta menor tasca d'orientació acadèmica i professional que han rebut els joves de les Illes Balears els dos darrers cursos acadèmics pugui tenir conseqüències negatives en la tria sobre el seu futur acadèmic i professional. El temps i futurs treballs d'investigació ens permetran saber fins a quin

punt la situació provocada pel coronavirus ha tingut incidència sobre les dades del sistema educatiu de la nostra comunitat, especialment les referides a l'abandonament o al canvi d'estudis.

4. Conclusions i discussió

Les Illes Balears presenten percentatges elevats d'abandonament escolar prematur i universitari, la qual cosa té conseqüències negatives per al mercat laboral, com és la gran desocupació juvenil, que es fa més palesa en una situació de crisi econòmica com la que ha provocat el coronavirus.

Si bé les raons que hi ha darrere aquesta realitat són diverses, consideram que el model d'orientació acadèmic i professional implementat als centres educatius podria ser un factor important, sobretot perquè no es fa a causa de la manca de coordinació i suport per part del claustre i dels equips directius, que prioritzen principalment altres aspectes, com ara els estrictament curriculars.

A Espanya, la legislació en matèria educativa disposa una gran part de la responsabilitat d'aquesta tasca en els DO. A l'apartat anterior, hem presentat els resultats de l'anàlisi de l'actuació d'aquestes estructures organitzatives amb l'objectiu final de poder conèixer-ne la realitat i com la pandèmia de la covid-19 l'ha poguda afectar. Atès que són més els agents implicats en la funció d'orientació acadèmica i professional (equips directius, claustres, món empresarial, alumnat i família...) que els que hem analitzat en aquest estudi, és important considerar els resultats com a preliminars. Així i tot, en podem extreure algunes reflexions

i línies d'actuació per millorar aquesta tasca tan determinant per al futur dels joves i del conjunt de la societat en un moment que ja de per si és complex i al qual s'hi ha afegit la pandèmia.

Els resultats revelen que l'orientació acadèmica i professional és pràcticament nul·la a l'educació primària i que, en aquesta etapa, es concentra principalment en el darrer curs d'ESO i en el segon de batxillerat, cursos de transició d'etapes. És a dir, aquesta orientació es fa majoritàriament en el moment en què l'alumnat es veu amb la necessitat de decidir entre diferents vies acadèmiques i té una edat en què encara no és prou madur, circumstància que li pot provocar frustració, equivocar-se en la tria i, fins i tot, abandonar els estudis. Seria, per tant, necessari replantejar aquesta realitat i introduir l'orientació de caire acadèmic i professional en l'educació primària i no just en el moment en què l'alumne ja ha arribat al punt de la transició i se sent pressionat pel calendari, per haver de triar itineraris o transició d'etapes. L'orientació acadèmica i professional ja hauria de cobrir etapes prèvies, en què s'intentàs estimular la curiositat pel descobriment d'itineraris alternatius. Així, a primària seria important fomentar actuacions d'orientació acadèmica i professional en què l'alumnat, a més de prendre consciència de si mateix, iniciàs el procés d'autoconeixement i la primera exploració de les professions i ocupacions. És una etapa fonamental en la qual es pot treballar la necessitat de trencar estereotips associats a determinades professions i als itineraris formatius, així com la perspectiva de gènere. Aquestes actuacions ajuden

a preparar l'alumnat en el procés de transició a secundària amb totes les possibles opcions i sense cap autoexclusió. En aquest sentit, la UIB ha creat la Universitat dels Nins i de les Nines i, amb l'objectiu que coneguin més bé aquesta institució educativa, organitza un bon grapat d'activitats (tallers, xerrades, visites a la UIB, concursos...).

Un altre aspecte fonamental és quins agents estan implicats en el procés d'orientació acadèmica i professional, com estan coordinats i com és el model d'aquesta orientació que rep l'alumnat veritablement.

L'orientació acadèmica i professional hauria de tenir un caràcter integral, és a dir, hauria d'aglutinar tots els agents educatius, no únicament els membres del DO, sinó l'equip directiu, el professorat, la família, l'alumnat, les empreses i les institucions. Si bé l'anàlisi posa de manifest que els membres del DO fan un esforç titànic per poder dur a terme l'orientació acadèmica i professional, el seu dia a dia es veu desbordat, perquè tenen moltes tasques per fer i que no poden esperar. L'anàlisi mostra que els orientadors estan saturats amb moltes tasques, com ara l'atenció a la diversitat, l'avaluació psicopedagògica, la coordinació de plans d'acció tutorial, la resolució i prevenció de situacions vinculades amb la convivència escolar..., i s'entén que l'orientació acadèmica i professional no pugui rebre l'atenció necessària.

En aquest sentit, caldria actuar per aconseguir que en alguns centres el claustre s'impliqui més en les tasques que desenvolupa el DO i s'hi haurien d'involucrar més les famílies i el conjunt de la comunitat de manera més

sistèmica (i no només en el moment de la urgència per triar itineraris acadèmics), i aconseguir una coordinació i cooperació correctes entre tots els agents implicats (Administració, centres educatius, famílies, associacions sindicals, serveis d'ocupació patronals, empreses, institucions...). Una iniciativa possible seria crear xarxes de col·laboració entre professionals i agents d'àmbits diversos que permeti compartir pràctiques de referència i ser un lloc de trobada, discussió i aprenentatge. Aquestes xarxes permetrien que els membres del DO i el professorat tinguessin informació actualitzada sobre els perfils i la seva demanda laboral, la qual cosa contribuiria a planificar l'oferta formativa de manera coherent, sobretot si tenim en compte que el món laboral canvia a una gran velocitat i de manera asincrònica amb els ritmes del món educatiu. A més, aquesta estructura permetria fer un seguiment real dels itineraris i de les vocacions de la persona des que s'escolaritza fins que entra en el mercat laboral, i fins i tot acompanyar-la al llarg de tota la vida. Així doncs, s'aconseguiria un sistema integrat d'orientació acadèmica i professional, objectiu que és el desitjable.

Una línia d'actuació paral·lela que hauria de potenciar-se és la de les famílies. Les opinions i creences de les famílies, de vegades equivocades, pot fer que els joves triïn uns itineraris formatius i professionals no adients. Les dades manifesten que les famílies, en certs casos, mostren un cert rebuig per la formació professional, ja que no la veuen com un itinerari acadèmic adient per als fills. És ben sabut que a Espanya hi ha un proble-

ma cultural amb relació a aquest tipus d'educació, ja que s'associa una bona formació a una titulació universitària. Davant aquesta realitat, és necessari que, en l'orientació, la formació professional tingui un protagonisme important i es dignifiqui aquesta sortida entre l'alumnat i la família, perquè no vegin que triar aquesta opció formativa és un fracàs, sinó una via alternativa que els pot conduir a una formació acadèmica i professional de qualitat. Caldria insistir, fins i tot més, en la idea que pot ésser una etapa formativa envers la formació universitària. Per poder treballar en aquest àmbit, els DO podrien organitzar, a més de reunions informatives, que és la manera com han actuat fins ara, i coordinats amb altres agents, tallers i xerrades en què participassin agents del món educatiu i professional, perquè donassin a conèixer tot el ventall d'opcions, i, d'aquesta manera, que fossin aliats dels DO a l'hora de poder ajudar l'alumnat a triar la millor opció per al seu futur, adaptat a les característiques pròpies de cada jove. Cal esmentar que la UIB prepara xerrades amb aquest propòsit, coordinades amb la Conselleria d'Educació, per acostar aquesta realitat als joves i a les famílies.

Un altre aspecte que cal millorar és que no solament que hi hagi un model d'orientació acadèmica i professional, sinó que aquesta sigui de qualitat. Les dades de l'anàlisi especifiquen que hi ha centres que no disposen d'un document que reculli un model de qualitat o que ni tan sols comproven la consecució dels objectius plantejats respecte d'aquesta tasca d'orientació, mentre que d'altres sí que ho fan. En

aquest context, una actuació possible seria l'organització sistemàtica de seminaris de bones pràctiques, que es podrien anar introduint en tots els centres educatius. Amb la mateixa finalitat, es podrien crear plataformes digitals que arreglessin recursos i documentassin les millors experiències vinculades a l'orientació vocacional i també es podrien fer avaluacions del model implementat.

Generalment, l'alumnat que progressa adequadament rep una orientació basada fonamentalment en informació acadèmica més que de caire professional. L'anàlisi indica que la majoria dels centres organitzen xerrades informatives en què es descriuen els itineraris acadèmics, mentre que l'exploració de la realitat del mercat laboral no és gaire considerada. El procés d'autoconeixement, com que hi ha una gran diversitat d'alumnat, sol reduir-se a contestar qüestionaris que no van acompanyats de sessions d'interpretació dels resultats per poder complementar la tria que hagi fet l'alumnat. Per tant, és necessària una orientació individual per complementar el procés d'orientació acadèmica i professional.

Avui en dia, els professionals i especialistes en orientació coincideixen que caldria actuar tenint en compte que l'alumnat ha de ser l'agent actiu del seu propi procés; se li ha de potenciar l'autoavaluació, l'autoreflexió i l'autoresponsabilització, cosa que li permetrà tenir eines per prendre les millors decisions acadèmiques i professionals.

Per fer-ho possible seria necessari, d'acord amb les dades que presenta aquest estudi preliminar, potenciar al-

guns canvis a l'hora de planificar i dur a terme l'orientació acadèmica i professional, amb l'objectiu que l'alumnat sigui el vertader agent actiu en el seu procés d'orientació. Els resultats de l'enquesta mostren que els test són un element gairebé utilitzat per tots els DO de la mostra, mentre que no tots els centres educatius tenen implementades altres activitats importants en el procés de prendre decisions, com són tallers en què es treballin competències i habilitats. En aquest sentit, es podria considerar adient augmentar els programes d'educació per a la carrera, programes d'experiència laboral dissenyats perquè l'alumnat adquireixi un conjunt ampli d'habilitats, actituds, coneixements i experiències que li permeti prendre les seves pròpies decisions. Així mateix, convindria promoure l'autoavaluació en contrast amb l'avaluació de l'expert, i fomentar el que podem considerar l'educació cap a la iniciativa com una manera de desenvolupar l'autoconfiança i l'esperit d'iniciativa.

Per assolir aquests objectius no basta organitzar activitats, com ara xerrades i tallers, però amb un caire diferent del que ha tingut fins ara. Els centres enquestats majoritàriament organitzen xerrades o tallers vocacionals amb poca implicació del món empresarial o d'altres institucions. Els darrers anys, la UIB ha fet un veritable esforç, a través de PortUIB, per acostar la realitat de la formació universitària als centres educatius. Tot i això, és important incorporar-hi altres agents, com són els representants del món empresarial i de les institucions, així com convidar els orientadors dels serveis d'ocupació de les Illes Balears

(SOIB) a participar-hi, ja que poden presentar els serveis i la informació a l'alumnat dels centres educatius, i també es poden organitzar tallers conjuntament.

El procés orientador no s'esgota en la tasca de mostrar als joves els possibles itineraris formatius i les seves expectatives de feina. Hauria d'adoptar una dimensió més complexa i integradora; hauria d'analitzar les aptituds, els interessos i les potencialitats de cada persona amb l'objectiu de prendre la millor de les decisions per aprofitar els recursos de manera òptima. L'orientació no és un procés aïllat de la realitat en què es formen i viuen els joves. Les activitats i sortides extraescolars també són aspectes que permeten descobrir altres realitats i contribuir a adoptar decisions. S'haurien d'intentar fer sortides que permetin que l'alumnat descobreixi la seva vocació.

Si a tots els canvis, ja siguin demogràfics, tecnològics, etc., hi sumam la situació generada per la pandèmia, es fa més necessari que mai replantejar el model de l'orientació acadèmica i professional. En aquest context, resulta imprescindible que els orientadors i tot el professorat rebin una formació i una actualització contínues respecte dels itineraris acadèmics i formatius, així com també de la demanda i l'oferta del mercat laboral, els sectors emergents i les noves ocupacions, i en l'anàlisi del perfil de cada alumne (preferències, actituds, competències, valors...), les competències i habilitats.

El futur presenta un repte important per als professionals de l'orientació acadèmica i professional, però la seva gran experiència serà un element

que ben segur els ajudarà a saber com es pot redreçar aquesta tasca tan important per als joves i per al conjunt de la societat. Cal, però, que els altres agents (Administració, equips directius, claustre, famílies, alumnat, representants del món empresarial, universitats, serveis d'ocupació i altres institucions) s'hi impliquin activament i donin el suport necessari als professionals de l'orientació per poder aconseguir entre tots que els joves de les Illes Balears rebin una orientació acadèmica i professional que els garanteixi la tria adient dels itineraris formatius i professionals. El seu èxit serà l'èxit de tota la societat.

5. Referències bibliogràfiques

- Archambault, I.; Janosz, M.; Fulli, J.; Pagani, L. (2009). Student Engagement and its Relationship with Early High School I Dropout. *Journal of School Health*, 3(32)
- Bauzà, A. (2007). «L'orientació psicopedagògica en els centres d'educació secundària a les Illes Balears». *Anuari de l'Educació de les Illes Balears*, 2007.
- Carta Social Europea (1961), <http://www.derechoshumanos.net/normativa/normas/europa/CSE/1961-CSE.htm>
- CEDEFOP (2016). *European Skills Index*. <https://skillspanorama.cedefop.europa.eu/en/indicators/europeanskillsindex>
- Comissió Europea (2014). *Special Eurobarometer 417*. [299](http://ec.euro-

</div>
<div data-bbox=)

- pa.eu/commfrontoffice/publicopinion/archives/ebs/ebs_417_en.pdf
- Comissió Europea (2008). Resolució sobre l'enfortiment de les polítiques, sistemes i pràctiques en matèria d'orientació permanent a Europa. <https://www.todofp.es/profesores/normativa/legislacion/normativa-europea/normativa-europea-de-orientaci-n.html>
  - Comissió Europea (2019). *Education and Training MONITOR*. Luxembourg publications Office of the European Union. <https://ec.europa.eu/education/sites/default/files/document-library-docs/volume-1-2019-education-and-training-monitor.pdf>
  - Consell de la Unió Europea (2008). *Resolució del Consell de Ministres sobre l'orientació al llarg de la vida (2008)*. <http://www.todofp.es/en/dam/jcr:2444de6de80e4353930ca28f003a7124/resolutiononllguidancelll21nov08pdf.pdf>
  - Consell de la Unió Europea (2011). *Council conclusions on the role of education and training in the implementation of the Europe 2020 strategy*. Council of the European Union (2011/C 70/01). <https://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2011:070:0001:0003:en:PDF>
  - CRUE (2020). «La universidad española en cifras». https://www.crue.org/Boletin_SG/2020/UEC%202020/UEC%20WEB.pdf
  - D'Angelo, A.; Kaye, N. (2018) *Disengaged students: insights from the RESL.eu international survey*, en: *Van Praag et al. (eds.). Comparative perspectives on Early School Leaving in the European Union. Taking a multi-methods approach towards a multi-level social phenomenon*. Londres-Nova York: Routledge.
  - Eurostat (2020). *Early leavers from education and training by sex*. European Commission. https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Early_leavers_from_education_and_training
  - Educaweb. *La LOMLOE plantea una orientación inclusiva y no sexista*. <https://www.educaweb.com/noticia/2020/03/04/lomloe-apuesta-orientacion-inclusiva-no-sexista-19108/>
  - Fundació Bertelsmann (2018). *Guía de Orientación Profesional Coordinada. Manual práctico para una orientación profesional de calidad en el ámbito educativo*. 2a edició, revisada i ampliada. Fundació Bertelsmann.
  - Fundació Bertelsmann (2021). *Cómo ha afectado el confinamiento a la orientación académica y profesional*. https://www.fundacionbertelsmann.org/fileadmin/files/Fundacion/Publicaciones/Informe_final_Orientacio__n_en_tiempos_del_covid-19.pdf
  - IBESTAT. *Treball*. <https://ibestat.caib.es/ibestat/estadistiques/>

economia/treball/2fe6e466-b655-45ab-9736-079b790589d2

- INE. *Brecha salarial de genero*. https://www.ine.es/ss/Satellite?L=es_ES&c=INESeccion_C&cid=1259925408327&p=1254735110672&pagename=ProductosYServicios/PYSLayout
- Llei 14/1970, de 4 d'agost, general d'educació i finançament de la reforma educativa (LOGSE). <https://www.boe.es/buscar/doc.php?id=BOE-A-1970-852>
- Llei 1/1990, de 3 d'octubre, d'ordenació general del sistema educatiu. <https://www.boe.es/buscar/doc.php?id=BOE-A-1990-24172>
- Llei orgànica 2/2006, de 3 de maig, d'educació. <https://www.boe.es/buscar/pdf/2006/BOE-A-2006-7899-consolidado.pdf>
- Llei orgànica 3/2020, de 29 de desembre, per la qual es modifica la LOE de 2006. <https://www.boe.es/eli/es/lo/2020/12/29/3>
- Ministeri de Ciència, Innovació i Universitats (2020). Datos y Cifras del Sistema Universitario Español. https://www.universidades.gob.es/stfls/universidades/Estadisticas/ficheros/publicaciones_informes/Informe_Datos_Cifras_Sistema_Universitario_Espanol_2019-2020.pdf
- Oliveras, M.; Segú, J. L.; Amblas, S. (2018). «L'orientació, un repte de país». A: Riera, J. (dir.). *Reptes de l'educació a Catalunya*. Anuari 2018.
- Oficina Nacional de Prospectiva i Estratègia del Govern d'Espanya (2021). *Informe España 2050: Fundamentos y propuestas para una Estrategia Nacional de largo plazo*. Madrid. Ministeri de Presidència, 2021. https://www.lamoncloa.gob.es/presidente/actividades/Documents/2021/200521-Estrategia_Espana_2050.pdf
- Parras, A.; Madrigal, A. M.; [et al.] (2008). «Orientación educativa: fundamentos teóricos, modelos institucionales y nuevas perspectivas». A: Grañeras, M.; Parras, A. *Centro de Investigación y Documentación Educativa (CIDE)*. Ministeri d'Educació, Política Social i Esports.
- Resolució de la Comissió Europea sobre l'enfortiment de les polítiques, sistemes i pràctiques en matèria d'orientació permanent a Europa (2008). <https://www.todofp.es/profesores/normativa/legislacion/normativa-europea/normativa-europea-de-orientacion.html>
- Sánchez, E.; García, J. R. (2005). «Sobre la noción de asesoramiento colaborativo lo que se dice y lo que se hace». A: Monereo, C.; Pozo, J. *El asesoramiento de la práctica educativa a examen*. Graó.
- Subirana, J. F. (2013). «La orientación en Europa, un recorrido por la diversidad». https://iesaugustobriga.educarex.es/orienta/_arc

hivosPDF/016-032%20La%20orientaci%C3%B3n%20en%20Europa,%20un%20recorrido%20por%20la%20diversidad.pdf

- Trujillo, F.; Fernández, M.; [et al.] (2020). *Panorama de la educación en España tras la pandemia de covid-19: la opinión de la comunidad educativa (2020)*. Fundació d'Ajuda contra la Drogoaddicció (FAD). https://www.observatorio-delainfancia.es/ficherosoia/documentos/7138_d_COVID-INFORME-educacion.pdf

- UNESCO, la Comissió Europea, OCDE, OIT, Fundació Europea per a la Formació i CEDEFOP. (2019). «Investing in career guidance». https://www.cedefop.europa.eu/files/2227_en.pdf

Agraïments

Volem donar les gràcies als membres dels departaments d'orientació dels centres educatius de les Illes Balears per haver participat en l'enquesta i per l'ampli ventall de suggeriments i propostes que ens han aportat.